

Augustyn staje jako jeden z najbardziej klasycznych przedstawicieli pisarzy starożytności chrześcijańskiej, więcej jako Ojciec Kościoła i to jeden z czterech Wielkich dla Kościoła Zachodniego. Jego doktryna, a także życie wywarły szczególnie szeroki wpływ na późniejsze nauczanie Kościoła i w wielu kwestiach stała się ostatecznym jej wykładem. Ważne jest, iż jego nauczanie miało szczególną moc praktyczną, zwłaszcza w fakcie jego nawrócenia. To był czynnik świętego autentyzmu, osobowego poświadczenia wyznawanej wiary i jej konsekwencji dla życia.

Autor wskazuje na ten kluczowy moment, ale jednak traktuje go dość schematycznie, jakby proces wobec odejścia od Kościoła czy ulegania doktrynom pogańskim i heretyckim. Nie widzi on zupełnie innej jakości tego fenomenu, zwłaszcza w kategoriach danej przez Boga łaski. Te generalnie pojęte wątki wewnętrzne i duchowe ostatecznie mało wybrzmiewają w omawianej książce, a przynajmniej są zawężone do herezji czy sporów. Bogactwo osobowości mało odniesione jest do współpracy z Bożą łaską. Zatem jest to raczej dość spłaszczony obraz, mało wchodzący w wielkie procesy jego osobistych przemian, a także odniesień do innych ludzi i Kościoła. Być może autor nie ma takiej odwagi, ale raczej wykracza to poza jego możliwości duchowe oraz wizje ideologiczne.

bp Andrzej F. Dziuba – Łowicz

Marek GILSKI, *Mariologia centonów*, Kraków 2015, Wydawnictwo Scriptum, ss. 246.

Mariologia centonów autorstwa księdza Marka Gilskiego, będąca rozprawą habilitacyjną autora, jest pierwszym, całościowym ujęciem problematyki mariologicznej w centonach chrześcijańskich. W obszernym wstępie autor wyjaśnia problematykę wczesnochrześcijańskich utworów, zwanych centonami oraz stan aktualnych badań naukowych w Polsce i na świecie, koncentrujących się przede wszystkim na mariologicznym aspekcie tych utworów. Brak syntetycznego ujęcia roli Maryi w centonach staje się dla autora motywem podjęcia szczegółowej analizy literackiej tych utworów.

Na początku Gilski przybliży i omawia specyfikę centonów, jako gatunku literackiego, łączącego w sobie twórczość antycznych autorów (Homera, Ajschylosa, Sofoklesa, Eurypidesa, Lykofrona, Wergiliusza) z ewangelicznym przekazem zbawczym. Centony są więc pewnego rodzaju pomostem, na którym spotykają się obie tradycje: pogańska z chrześcijańską.

Czy to możliwe, zastanawia się Gilski, aby starożytni pogańscy poeci zawarli w swojej twórczości wątki maryjne? Epoka, w której żyli, zagadnienia podejmowane w ich utworach, wydają się zbyt odległe od życia Jezusa i Jego Matki, zaś idee przez nich poruszane całkiem odmienne od ewangelicznych. Jak wyrazić ewangeliczne wątki, dotyczące zbawienia, życia publicznego i działalności Jezusa, również życia Maryi tekstami osadzonymi w kontekście wojny trojańskiej,

powrotu Odyseusza do Itaki, dramatu greckiego, czy poematów Wergiliusza? Czy da się zredukować i w jakim stopniu należy zmodyfikować mityczne wątki oraz homeryckie i wergiliańskie poematy, aby przedstawić Matkę Jezusa w kontekście ewangelicznej narracji?

Próbie odpowiedzi na te pytania udzielają centony chrześcijańskie, łącząc w sobie te dwa odległe od siebie bieguny literackiej narracji. Technika kompozycji tego gatunku, polegająca na łączeniu tekstów poprzez ich kontekstualne podobieństwa, analogie i porównania, pozwala wyrazić tekstom źródłowym nową, zupełnie inną rzeczywistość. Powracający spod Troi Odyseusz, jego perypetie, liczne spotkania i niebezpieczeństwa, stają się dla twórcy centonu wzorcem dla postaci Chrystusa, a zaniepokojona o losy swego syna Achillesa Tetyda obrazem zatroskanej Matki Jezusa.

We wstępie autor prezentuje stan dotychczasowych badań naukowych nad tematyką centonów w ogóle, a w dotychczasowych pracach porównawczych literatury pogańskiej z chrześcijańską podkreśla dominację wątków chrystologicznych. Brak syntetycznego ujęcia mariologicznego wątku staje się dla Gilskiego motywem podjęcia komparatystycznej analizy centonów z pogańskimi poematami pod kątem obecności Maryi. Celem pracy, jaki autor sobie postawił, jest znalezienie odpowiedzi, jaki obraz Maryi wyłania się z centonów chrześcijańskich?

W odpowiedzi na tak postawiony cel mają pomóc autorowi podjęte metody badawcze: filologiczna, polegająca na analizie leksykalnej, strukturalnej i kontekstualnej centonów; metoda komparatystyczna, polegająca na porównaniach tekstów pogańskich z biblijnymi i synchroniczna, która odtwarza całościowy obraz Maryi, jaki wyłania się z analizowanych przez Gilskiego tekstów.

Za bazę źródłową autor obiera wydanie krytyczne centonów homeryckich (*Homocentones*, ed. Rocco Schembra, Brepols 2007), dramat *Christus patiens* (Grégoire de Nazianze, *La passion du Christ, tragédie*, ed. André Tuiler, SCH 149, Paris 1969) oraz centony wergiliańskie (*Probae Cento*, w: *Poetae Christiani Minores*, ed. Carolus Schenkl, CSEL 16/1, Vindobonae 1888, ss. 511-638).

Strukturę książki wyznaczają analizowane poszczególne źródła. Składają się na nią trzy rozdziały, złożone z podrozdziałów i kolejnych podpunktów. Rozdziały opatrzone są podsumowaniem, każdy podrozdział wnioskami. W pierwszym rozdziale, zatytułowanym *Centony homeryckie*, Autor analizuje wybrane ewangeliczne wydarzenia, tworzące treść dziesięciu podrozdziałów, takie jak: zwiastowanie Maryi, narodzenie Jezusa, adorację Magów, ucieczkę świętej Rodziny do Egiptu, chrzest Jezusa w Jordanie, kuszenie przez diabła, cud w Kanie Galilejskiej, złożenie Jezusa do grobu, zmartwychwstanie i wniebowstąpienie Jezusa. Rozdział drugi, zatytułowany *Christus patiens*, podzielił autor na siedem podrozdziałów, dotyczących: dzieciństwa Maryi, zwiastowania, narodzenia Jezusa, Maryjnego hymnu *Magnificat*, ofiarowania Jezusa w świątyni, obecności Matki Jezusa przy Jego męce, śmierci i zmartwychwstaniu. Rozdział trzeci, zatytułowany: *Centony wergiliańskie*, składa się z dwóch podrozdziałów. W pierwszym Gilski analizuje centon Proby, pod kątem narodzenia Jezusa, wizyty Magów i uciezki

świętej Rodziny do Egiptu, w drugim natomiast, zatytułowanym *O wcielonym Słowie (De verbi incarnatione)*, analizuje zwiastowanie i narodzenie Jezusa. Wszystkie rozdziały wieńczy zakończenie, po którym autor zamieszcza angielskie streszczenie analizowanych treści. Bibliografia podzielona jest na: źródła, źródła pomocnicze, słowniki i komentarze oraz literaturę pomocniczą. Na końcu znajduje się indeks osób i spis treści książki.

Książka Marka Gilskiego *Mariologia centonów* jest pierwszą tego typu pozycją naukową, nie tylko w Polsce, ale i na świecie, poruszającą w sposób syntetyczny mariologiczny aspekt w centonach chrześcijańskich. Zastosowane metody pozwoliły Gilskiemu wyłonić całościowy obraz Maryi, zawarty w centonowej twórczości wczesnochrześcijańskiej. Przeprowadzone dogłębne analizy treści tych utworów, ich zależności, podobieństwa i analogie do ewangelicznych przekazów na temat Matki Jezusa, pozwoliły autorowi osiągnąć postawiony we wstępie cel pracy, ukazać Maryję, Jej postać i rolę na tle zbawczych wydarzeń Jej Syna. Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt pionierskości poruszonej przez Gilskiego tematyki. Dotychczasowe badania szły w kierunku chrystologicznej analizy centonów, zwłaszcza homeryckich. Porównanie ze sobą wszystkich centonów chrześcijańskich w kontekście Matki Jezusa jest zupełnym *novum* we współczesnych badaniach naukowych.

Struktura książki, jej systematyczny podział na rozdziały i podrozdziały, opatrzone wnikliwymi wnioskami, sprawia, że lektura *Mariologii centonów* staje się ciekawa i zajmująca.

ks. Dariusz Piasecki – Lublin, KUL

Józef GRZYWACZEWSKI, *The Biblical Idea of Divine Mercy in the Early Church*, Warszawa 2016, Wydawnictwo Naukowe UKSW, ss. 378.

Wydana w języku angielskim książka autorstwa Księdza Profesora Józefa Grzywaczewskiego zatytułowana *Biblijne pojęcie Bożego miłosierdzia w Kościele pierwotnym (The Biblical Idea of Divine Mercy in the Early Church)* stanowi ciekawe pod względem historycznym i teologicznym studium. Mamy tutaj do czynienia z tak bardzo dzisiaj potrzebnym opracowaniem interdyscyplinarnym, w którym podjęte zostały wątki biblijne, historyczne, patrystyczne, dogmatyczne i ascetyczne. Dzięki temu recenzowana pozycja adresowana jest do szerokiego grona odbiorców, ponieważ uwzględniona w niej została wieloaspektowość tematu, który skrótowo nazwać można Bożym miłosierdziem.

Opracowanie ks. J. Grzywaczewskiego składa się z sześciu zasadniczych części, ze wstępu, zakończenia oraz bogatego wykazu bibliograficznego. Pierwsza i druga część (s. 4-95) ma charakter typowo biblijny, ponieważ zawiera omówienie najważniejszych idei związanych z rozumieniem Bożego miłosierdzia w Piśmie Świętym, poczynając od najstarszych wersetów Starego Testamentu, poprzez